

BİLGİ TOPLUMU VE DİJİTAL UÇURUM UNSURLARININ ÜLKELERİN GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA'SINA GÖRE YORUMLANMASI: BİR DURUM SAPTAMASI

Yrd. Doç. Dr. Gül COŞKUN DEĞİRMEN*

Prof. Dr. Z. Beril AKINCI VURAL**

İbrahim ÖZBÜKERCI***

ÖZET

Bilgi toplumu; bilgiyi üreten, işleyen ve paylaşan toplumlardır. Bu toplumlar bilgi iletişim teknolojilerine ulaşmayı başarabilen ve bu teknolojilerden verimli bir şekilde yararlanan toplumlardır. Aynı şekilde aynı sosyo-ekonomik alt yapıya ve bilgi iletişim teknolojilerine sahip olamayan ya da kısıtlı imkânlarla sahip olan toplumların bilgiye ulaşması zorlaşmaktadır. Bu durum ise toplumlar arasındaki dijital uçurumu ve bilgi açığını doğurmaktadır.

Yapılan çalışmada farklı coğrafyalarda bulunan ve farklı GSMH'ye sahip olan ülkelerin bilgi açığının seviyesi durum saptaması aracılığı ile ortaya koyulmuştur. Araştırma bulgusu olarak GSMH'si yüksek olan toplumların bilgiye çok daha kolay ve sık ulaştıkları, GSMH'si düşük olanların ise bilgiyi edinme işleminin daha düşük seviyede olduğu saptanmıştır.

Farklı gelir seviyelerine sahip toplumların bilgi açığı ile ilgili durumlarının ortaya koyulması amacıyla yapılan bu çalışma aynı zamanda farklı coğrafyalardaki bilişsel gerçekliği de ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Toplumu, Dijital Uçurum, Bilgi Açığı

INTERPRETATION OF KNOWLEDGE SOCIETIES AND DIGITAL GAP'S ELEMENTS BY COUNTRIES GROSS NATIONAL PRODUCT VALUES: A CASE STUDY

ABSTRACT

Knowledge society is a society which produces, handles and shares the information. Although these societies have achieved that reach information and communication technologies and use these technologies productively some of them cannot use these technologies because of their socio-economic background and limited infrastructures. Moreover these circumstances bring out digital and knowledge gap among the nations.

In this study, the digital gap level of countries which takes place in different geographies and have different GNP has put forward through situation determination. As a research finding (in this study), it could be determined that society's that better GNP than others could easily access the information they seek, on the other hand society's that worse GNP than others information gathering process is much more slower.

This study which is held to explain digital gap of the societies with different GNP levels, is also important in terms of shedding light on cognitive reality in different geographies.

Key Words: Knowledge Society, Digital Gap, Knowledge Gap

GİRİŞ

İnsanoğlunun günümüze gelene kadar geçirdiği evre oldukça fazladır. Mağarada yaşayan, avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insan son yüzyılda oldukça büyük ilerleme kaydetmiştir. İnsanın ilk başlarda tek geçim kaynağı olan tarımın yerini zamanla sanayi almış, günümüzde de bu olgu bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz gelişi eğer insanlık tarihinin son elli bin yılı yaklaşık altmış iki yıllık yaşam sürelerine bölünse, sekiz yüz yaşam süresi geçirildiği ortaya çıkar. Sekiz yüz yaşam süresinin altı yüz ellisi mağaralarda geçmiştir (Toffler, 2011: 28). Sadece yüz elli yaşam yılı toplum olarak yaşayan insan, günümüze gelene kadar sosyo-ekonomik ve teknolojik

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, gul.coskun@ege.edu.tr

** Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, z.beril.akinci@gmail.com

*** Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ibrahimozbukerci@gmail.com

olarak pek çok aşamadan geçmiştir. Belli dönemlerde yer alan ana toplumsal akım ya da uğraşlar, toplumların yaşam tarzlarını belirlemede aktif olarak yer edinmiştir. Bir başka deyişle insanlık tarihi birden fazla süreçten geçerek bu döneme ulaşmıştır.

Ancak günümüzde bilgi toplumu kavramı önem kazanmıştır. Gerek küreselleşmenin hızlandığı gerekse küreselleşmeyi hızlandıran bir süreç olarak düşünüldüğünde bilgi, günümüz toplumlarının en önemli kaynağıdır. Bilginin var oluşu ve işlenişi ile daha önemli noktada yer alan toplumlar, bilgiyi kullanamayan ya da sınırlı olarak kullanan toplumlara nazaran daha güçlü olarak adlandırılmaktadır.

Bununla birlikte farklı sosyo-ekonomik düzeyde yer alan toplumların bilgiye ulaşma ve maruz kaldıkları bilgiyi yorumlama düzey ve pratikleri de farklılık göstermektedir. Bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak bilgiyi üreten ve en önemlisi anlamlandıran toplumlar ile bu süreci aynı şekilde değerlendiremeyen toplumların bilgi birikimi de birbirinden farklı olmaktadır.

1. Bilgi Toplumu Öncesi Süreç

Bilgi toplumundan bahsetmeden önce toplumların bu noktaya hangi aşamalardan geldiğini bilmek gerekmektedir. İnsanlık ya da toplumlar günümüzde bilgi çağını yaşamasında karşın bu noktaya uzun süren ekonomik ve toplumsal süreçlerden geçerek gelmiştir.

Toffler'a (2008: 29) göre, ilk dalga olan tarım toplumunda "ilkeller ve uygarlar" bulunmaktadır. İlkel toplumlar küçük kabileler halinde yaşayan ve toplayıcılık ya da avlanıp balık tutarak hayatını sürdüren insanlardan oluşmaktadır. Buna karşılık olarak "uygar dünya" çoğu insanın toprak işlediği yerdir. Tarımın olduğu yerde de uygarlık kök salmaya başlamıştır. İlk olarak dünya üzerinde tarım ile var olmaya çalışan insan ve toplumların uygarlık göstergesi toprağı işlemeleri ve ondan yaşamlarını idame ettirmek amacıyla mahsul almalarıydı. Toprak ne kadar zengin ise insanlar ya da milletler o denli zengin olarak konumlandırılmaktaydı.

Uygarlık tarihinde toplumların kendilerini tamamen değiştirdikleri, yepyeni ve öngörülemeyen bir şekilde yeni dönemlere girdikleri görülmektedir. Bu dönemlerden en önemlisi ve ilki olan evre, insanları toprağı ve yerleşik hayata bağlayan tarım toplumuna geçiştir (Çoban, 1997: 5). Bununla birlikte ilk uygarlaşma atağı olarak insanın yerleşik hayata geçmesi ile birbirleri ile olan iletişimi de ilkel de olsa biçimlenmiştir. Birbiri ile temas etme ve toplumsal olarak yaşama durumunda olan toplumun tarımsal faaliyetlerin merkezinde şekillenmiş olması söz konusudur. Avcılık yapan ve göçebe yaşayan insanın yerleşik olarak toprağına bağlı konuma gelmesi, tarımı insan hayatının en önemli unsuru olarak nitelendirmesine sebep olmuştur.

Tarım toplumunda bilgi, sadece deneyimle elde edilmekte, hazır olarak sunulmamaktadır. Bir başka ifade ile bilgi toplumunun aksine tarım toplumunda bireyler bilgiyi hazır bulamamaktadır. Bu sebeple deneyim halinde dokunulamayan bilginin kazanımı tarım toplumunda mümkün değildir. Bu dönemde toplumlar, tarımsal faaliyetler ile geçimlerini sağlarken değişen ihtiyaçlar sebebi ile farklı bir noktaya ulaşma gereksinimi duymuşlardır. Tarım toplumunu daha da ileriye götürecektir olan, daha karmaşık ve kitlesel sistemleri barındıran bu süreçler sanayi toplumuna geçişi sağlamıştır.

Alvin Toffler'ın "Üçüncü Dalga Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasiğı" kitabında "İkinci Dalga" olarak bahsettiğı "Sanayi Toplumu" uygarlığının kökenleri tartışmalıdır. Daha üç yüz yıl öncesine kadar çok sayıda insanın yaşamında önemli bir değişim söz konusu değildi. Ancak Newtoncu bilim ortaya çıktığında bu değişim başladı. Ekonomide buharlı makinelerin kullanılmaya ve İngiltere, Fransa ve İtalya'da ilk fabrikaların

kurulmaya başlanması insanların hayatlarındaki ilk büyük değişiklikleri getirdi. İnsanlar köyden kente göç etmeye başladı. Çok geçmeden de birçok unsur bir araya gelerek yeni bir sistem oluşturdu; okullar, şirketler ve politik partiler gibi uzmanlaşmış kurumlarla kitlesel üretim, kitlesel tüketim, kitlesel eğitim ve kitlesel medya birbirine bağlandı (Toffler ve Toffler, 1995: 28). Tarım toplumunda yer alan ve genelde küçük gruplar şeklinde yaşayan toplum fertlerinin kitlesel hareketlerde yer almasını kolaylaştıran sanayi toplumu, ekonomi üzerine dayandırılmaktaydı.

Bu dönemde yer altı kaynaklarının aktif olarak kullanılması ve bunun kolaylaştırılması noktasında gerekli olan teknolojinin kullanılma çabası, bu dönemde farklı bir makineleşme ve toplumsal yapının var olması sürecini hızlandırmıştır. Yeni kaynakların bulunması, buhar makinesinin icat edilmesi ve toplumsal hareketlilik, sanayi toplumunun önemli aşamaları arasında yer almaktadır. Bu önemli aşamalar ile sanayi devrimi gerçekleşmiş ve üretim alışkanlıkları değişiklik göstermiştir.

Tarım toplumunda farklı olarak geleneksel tarım toplumunda üretim evlerde ve el tezgâhlarında yapılırken sanayi devrimi sonrasında üretim fabrikalarda yapılmaktaydı. Konut ve iş yerinin birbirinden ayrılması, evden işe-işten eve insan trafiğinin artmasına sebep olmuştur. Fabrikalarda kitlesel üretim, kenti ve kent yapısını değiştirmiştir. Geniş aileler yerine çekirdek aile olgusu ön plana çıkmıştır (Erkan, 1998: 4). Sanayi toplumunda yer edinen kitlesel üretim ve tüketim, toplumların yaşam tarzları üzerinde de etkili olmuştur. Tarım toplumunda toprağın yakınlarında yer alan kabileler ya da aileler, sanayi toplumlarında fabrika ya da okulların yakınlarında yer almaktadır.

Köylerden kentlere göç ile nüfusun arttığı kentlerde kitlesel üretim yapılmakta ve şirketleşme sürecinde hızla yol alınmaktaydı. Özellikle batı toplumlarının hızla sanayileşmesi ve yeni kaynak arayışları sömürgeciliği de beraberinde getirmiştir. Bir toplumun diğer toplum üzerinde çıkar amacı gütmemesine sebep olan bu algı ile sanayileşmiş toplumlar ile tarım toplumu halinde kalmış olan toplumların eşitliksiz teması söz konusudur.

Özellikle 20.yüzyıl başlarında yer alan ve Fordizm olarak adlandırılan kitlesel üretim anlayışı giderek büyümekte ve herkes tarafından kaçınılmaz bir olgu haline gelmekteydi. Bununla birlikte 1929 Büyük Buhran'ın patlak vermesi önce Amerika'da sonra bütün dünyada birçok ekonomik düzenin bozulmasına sebep olmuştur. Bu dönemin ardından ortaya çıkan Dünya Savaşları, hem ekonomik hem de sosyo-kültürel anlamda dünyanın yeniden yapılanmasına sebep olmuştur. Üretim fazlası olan ürünlerin pazarlara sunulması ve tüketim anlayışının değişmesi, yeni sosyal hareketlerin oluşması ve en önemlisi teknolojinin ivme kazanması bu dönemde oldukça etkili olmuştur. Bu yüzyılda yer alan teknolojik gelişmeler birçok unsuru da beraberinde getirmiştir. Özellikle teknolojiyi elinde tutan ve bunu kullanamayan toplumlara empoze eden ülkeler güçlenirken diğer tarafta yer alan toplumlar ise zayıf olarak konumlandırılmıştır. Bu süreç, bilgi toplumu anlayışını da beraberinde getirmiştir.

2. Bilgi Toplumu

Tarım ve sanayi toplumunun biriktirek getirdiği bilginin somut yansıması halinde düşünebileceğimiz bilgi toplumu, günümüz toplumlarını temsil etmektedir. Bu aşamada bilginin ne olduğunu ve nasıl oluşturulduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır.

Bilgi toplumu, 1950 ve 1960'lı yıllarda Amerika, Japonya, Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanılmaya başlamasıyla ortaya çıkmış bir süreçtir. Gelişmiş ülkelerde biçimlenen bu sürecin en önemli özelliği, bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi, hizmetler sektörleriyle

beraber eğitim, sağlık, iletişim gibi her alanda kullanılabilir olmasıdır. Bu sebeple, bilgi toplumundaki gelişmeler kısa sürede üretimin ve verimliliği artırmasına yol açmakta ve yeni teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de teşvik etmektedir. Bilgi toplumundaki tüm bu gelişmeler diğer dünya ülkelerini de kısa zamanda etkisi altına almış ve uluslararası alanda ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda uyumu beraberinde getirmiştir (Çoban,2007: 10).

Bilgi olarak adlandırılan kavram günümüzde ağır sanayinin yerine kullanılabilen bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Artık sanayiye değil bilgiyi üreten toplumlar ve uluslar güçlü bir konuma sahip olmaktadır. Bilgi toplumuna geçiş hızının gelişmişlik seviyesinin göstergesi olduğu düşünülmektedir. Bilgiyi üreten ve işleyen toplumlar bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır.

Bilgi toplumu, sosyo-ekonomik faaliyetlerin giderek etkileşimli sayısal iletişim ağlarının katılımıyla veya bu iletişim ağlarının etkin kullanımıyla gerçekleştirilmesinin yanında bu amaçla kullanılan her türlü teknolojinin ve uygulamanın üretilmesi olarak tanımlanmaktadır (Fink ve Kenny, 2003'ten akt.: Akyazı, 2007: 1). Bilgi toplumu sadece son yıllarda ortaya çıkmış ve arka planı olmayan bir olgu değildir.

Dijk ve Hacker (2006: 19)'e göre ise bilgi toplumunda yer alan ve yüksek statüye sebep olan 4 faaliyet bulunmaktadır. Bunlar:

1. Bilim, rasyonellik ve esneklik kapsamında toplumsal organizasyon,
2. Bilgi iletişim ürünleri ağırlıklı olarak konumlandırılmış sektörler ile genişletilmiş ekonomi,
3. Büyük çoğunluğunu bilgi iletişim yeterliliği ve eğitimi gerektiren iş piyasası,
4. Medya, bilgi ve bunların sembollerinden oluşan bir toplumsal kültürdür.

Belirtilen bu unsurlara toplumsal olarak erişebilmiş ve bu faaliyetleri kalıcı bir şekilde değerlendirmeyi başarmış olan toplumlar bilgi toplumu olma yolunda hızla yer almış sayılabilmektedir. Ayrıca toplumların bilimsel tabanda yer alması ve akılcı toplumsal tutumlar sergilemesi de bilgi toplumu olmanın göstergeleri arasında yer almaktadır.

Bilgi toplumuna ulaşan ve refah seviyeleri iyi olarak konumlandırılan ülkelerin bu sürece ulaşması, sanayi toplumu unsurlarını zaman içerisinde uygulamış olmasıyla ilgilidir. Sanayi toplumunun gerekliliklerini yerine getiren ve bilgi toplumu olma yolunda hızla adım atan toplumlar diğerlerine oranla bilgiyi yaratma, bilgiye ulaşma ve bilgi paylaşımı aşamasında da önemli derecede etkilidir. Bununla birlikte sanayi toplumu özellikleri ve bilgi toplumunun dinamiklerini de değerlendirmek gerekmektedir (Bkz. Tablo 1).

Tablodan da anlaşılacağı gibi bilgi toplumunun öz sermayesini zihinsel emek oluşturmaktadır. Sanayi toplumunda yer alan makineleşme, yerini bilgi üretme gücüne bırakmıştır. Bilgi toplumunda mal ya da hizmetler yerine daha çok bilgiyi üreten ve işleyen teknolojilerin kullanımı esastır. Öte yandan sanayi toplumu sürecinde yer alan toplumlar daha çok maddi değere odaklanırken bilgi toplumu fertleri hedefe yönelik başarı ihtiyaçlarının tatmini konusunda bir değer yaratmaktadır.

Tablo 1: Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumunun Karşılaştırılması

	Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu	
Yenilikçi teknoloji	<ul style="list-style-type: none">– Öz– Temel fonksiyon– Üretim gücü	<ul style="list-style-type: none">– Bilgisayar (bellek, hesaplama, kontrol)– Zihinsel emeğin ikamesi– Bilgi üretme gücü (optimum hareket – seçim kapasitesinde artış)	
Sosyo-ekonomik yapı	<ul style="list-style-type: none">– Ürünler– Üretim merkezi– Piyasa– Öncü endüstriler– Endüstriyel yapı– Ekonomik yapı– Sosyo-ekonomik ilke– Sosyo-ekonomik özne– Sosyo-ekonomik sistem– Toplum biçimi– Ulusal hedef– Hükümet biçimi– Sosyal değişimin itici gücü– Toplumsal problemler– En ileri aşama	<ul style="list-style-type: none">– Faydalı mallar ve hizmetler– Modern fabrika (makine, ekipman)– Yenedünya, koloniler tüketici satınalma gücü– İmalat Sanayileri (makine sanayi, kimya sanayi)– Birincil, ikincil ve üçüncül endüstriler– Metaekonomisi (işbölümü, üretim ve tüketim ayrılması)– Fiyat ilkesi (arz talebin dengesi)– Şirket (özel şirket, kamu şirket, üçüncü sektör)– Sermayenin özel mülkiyeti, serbest rekabet, kar maksimizasyonu– Sınıflı toplum (merkezi güç, sınıfları kontrol)– Gayri safi ulusal refah– Parlamenter demokrasi– İşçi hareketleri, grevler– İşsizlik, savaş, faşizm– Yüksek kitlesel tüketim	<ul style="list-style-type: none">– İletişimsel bilgi, teknoloji, bilimsel bilgi– Bilgi kullanımı (bilgi ağları, veri bankalar)– Bilimsel bilgi sınırlarının bilgi alanının genişlemesi– Entelektüel endüstriler (iletişimsel bilgi ve bilimsel bilgi endüstrileri)– Sanayi yapısı matrisi (birincil, ikincil, üçüncül, dördüncül endüstri sistemleri)– Sinerjik ekonomi (birlikte üretim ve kullanımda paylaşım)– Amaç ilkesi (sinerjik ileri besleme prensibi)– Gönüllü topluluklar (yerel ve bilgi toplulukları)– Altyapı, sinerji prensibi, toplumsal yararın önemi– Fonksiyonel toplum (çok merkez, fonksiyon, otonomi)– Gayri safi ulusal tatmin– Katılımcı demokrasi– Sivil hareketler ve sorunlar– Gelecek şokları, terör, kişisel dokunulmazlığın ihlali– Yüksek kitlesel bilgi yaratılması
- Değerler	<ul style="list-style-type: none">– Değer standartları– Etik standartlar– Zamanın ruhu	<ul style="list-style-type: none">– Maddi değerler (psikolojik ihtiyaçların tatmini)– Temel insan hakları, insancılık– Rönesans (bireyin özgürleşmesi)	<ul style="list-style-type: none">– Zaman-değeri (hedefe yönelik başarı ihtiyaçlarının tatmini)– Öz-disiplin, toplumsal katılım– Globalizm (insanın ve doğanın sembiyoza ortak yaşayışı)

Kaynak: Masuda, 1990'dan akt. Erkan, 1998: 102-103.

“Bilgi Toplumu” kavramının mucidi olan Robert Lane’e göre (knowledgablesociety) olan bilgi toplumunun özellikleri şunlardır (Bell,1973’ten akt.: Dura ve Atik, 2002: 137):

- İnsana, doğaya ve topluma ilişkin inançların temellerini araştırırlar.
- Gerçeğin sübjektif standartlarına uyar, eğitim ve öğretimde, yükseköğretimde, araştırma yaparken bilimsel açıklıkla sonuca varma çabasında bulunurlar.
- Elde ettikleri anlamları, belirledikleri hedefleri gerçekleştirmek amacıyla kullanmak üzere bilgilerini sabırla biriktirir, düzenler, organize eder ve yorumlarlar.
- Bu bilgileri, sahip oldukları değerleri, belirledikleri hedefi aydınlatmak, geliştirmek ve hatta değiştirmek amacıyla kullanırlar.

Bu bağlamda, toplumların kalkınması için gerekli olan her türlü aracın planlanması, tasarlanması ve uygulanması aşamasında gerekli olan bilgiye sahip olan toplumların kalkınmışlık düzeylerinin daha fazla olduğu ortaya koyulmaktadır. Bilginin en büyük sermaye ve güç olduğu günümüz bilgi çağını önceki dönemlerden ayıran 5 temel özellik bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Senn, 1995'ten akt.: Baytekin, 2012: 8):

- 1) Bilgi çağı, bilgiye dayalı toplumun yükselişinden oluşmaktadır.
- 2) Bilgi çağında kurumlar faaliyetlerini bilgi teknolojilerine dayalı olarak gerçekleştirirler.
- 3) Bilgi çağında iş süreçleri verimliliğin arttırılmasına dönüşmektedir.
- 4) Bilgi çağının başarısı, bilgi teknolojilerinin kullanımında etkinlik ile ölçülmektedir.
- 5) Bilgi çağında birçok ürün ve hizmet, bilgi teknolojileri ile iç içe geçmiş durumdadır.

İçerisinde bulunduğumuz bilgi çağının en önemli çıktıları durumunda olan bilgi iletişim teknolojileri ve bunların kullanımı, toplumların gelişmişlik düzeylerinde etkili olmaktadır. Özellikle bilgiyi işleyen ve diğer ülkelere bu bilginin işlenmiş halini empoze edebilen toplumlar, diğerlerine oranla daha gelişmiş olarak adlandırılmaktadır.

Bununla birlikte günümüz toplumlarında bilgiyi işleyen ve onu kullananlar ile bu durumu aktif olarak ele alamayanlar arasında bir uçurum söz konusu olmaktadır. Bu farklılık bilgi ile ortaya çıkarak bilgi iletişim teknolojileri ve internet kullanımı ile hızlanmıştır. Toplumlardan toplumlara hatta aynı ülkenin sınırları içerisinde bile farklılık gösteren bilginin kullanılması ya da bilginin kullanımını kolaylaştıran bilgi iletişim teknolojilerinin yaygınlığı, ekonomik ve sosyo-kültürel olgunun belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Dünyada da kuzey ve güney olarak bölünmüş olan hâkim güçlerin bu farkı doğurduğu söylenebilmektedir. Buna paralel olarak da son yıllarda günlük hayatın ve iş hayatının vazgeçilemez ögesi olan internet kullanımı, dijital uçurum olarak adlandırılan olgunun var olmasına ve şekillenmesine sebep olmaktadır.

2.1. Bilgi İletişim Teknolojileri ve Bilgi Toplumu

Bilgi toplumunun en önemli yapı taşlarından olan bilgi iletişim teknolojilerinin anlamlandırılması ve etkin olarak kullanılması bilgi toplumlarının temel dayanakları arasında yer almaktadır.

İlk olarak ticaret ve sermaye hareketinin serbestleşmesi ile başlayan küreselleşme süreci, iletişim ve bilgisayar teknolojilerinde yaşanan geniş çaplı değişim ve gelişmeler ile etkisini büyütüştür. İlk zamanlarda etkisini ekonomik alanlarda gösteren küreselleşme, daha sonraları sosyal ve kültürel alanları da etkilemiştir (Sabuncuoğlu ve Akıncı Vural, 2008: 7). Küreselleşme bir yandan bilgi iletişim teknolojilerini yaratırken bir yandan da bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak bu boyuta gelmiştir.

Bilginin elde edilmesi gerektiğinde toplanması ve saklanması, bu süreçten sonra ise başkalarıyla paylaşımı bilgi iletişim teknolojileri ile yapılabilmektedir.

Günümüzde matbaa, telefon, faks gibi iletişim araçları yeni ve modern olarak tanımlanamamaktadır. Güncel gelişmeler dikkate alındığında telekomünikasyon, bilgisayar ve elektronik teknolojilerini yöndeşmesi ile farklı bir boyut kazanan bilgi iletişim teknolojileri, yeni bilgi iletişim teknolojileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Abacıoğlu, 2014: 228).

Ayrıca bilgi toplumlarında network günlük yaşamın en önemli unsuru arasına girmiştir. Gelişmiş bir toplumda yaşayan ortalama bir birey günde 5 ile 7 saatini yayın

akışı olan bir ağda (televizyon), telefonda ya da internette harcamaktadır (Dijk ve Hacker, 2006: 1).

Bilgi iletişim teknolojileri birden fazla özelliğe sahiptir. Bu özelliklerin en önemlisi, üretim, depolama, işleme, aktarma ve alma kabiliyetindeki hızlı artıştır. İletişim teknolojisindeki gelişmeler, seçme imkânlarının çoğalmasını ve esnekliğini de beraberinde getirmiştir. Daha önce hantal, pahalı ve çok profesyonel araçlarla yapılan işler, teknolojik gelişmelerle birlikte yerini basit, hafif, ucuz ve fazla uzmanlık gerektirmeyen aygıtlara bırakmaktadır (Şeker, 2005: 383).

Bilgi iletişim teknolojileri oldukça fazla alanda karşımıza çıkmaktadır. Gerek günlük kullanımlarda gerekse de profesyonel alandaki her noktada yer alan bilgi iletişim sistemlerine genel bir bakış ile yaklaşıldığında şu gruplandırılmaların mevcut olduğu görülmektedir (Akıncı Vural, 2006: 1-25):

- **Yakalama teknolojileri:** Bilginin toplanması ve dijital hale getirilmesinde kullanılan araçlardır.(fare, tarayıcılar, ses tanıma sistemleri, dokunmatik ekranlar, barkod okuyucuları, klavye, avuç içi bilgisayarlar).
- **Saklama teknolojileri:** Bilginin saklanması ve gerektiğinde bulunan yerden geri alınmasını kolaylaştıran araçlardır (floppy diskler, CD ROM, manyetik bantlar, donanım, RAM diskler, optik diskler, silinebilir disk ve memory kartlar).
- **İşlemci teknolojiler:** Dijital alanda yer alan BİT performansı için gerekli olan yazılım, sistem ve uygulamalarıdır (Tümleşik servis dijital ağı (ISDN), geniş alan ağları (WANs), yerel alan ağları (LANs), modemler, faks makineleri, cep telefonları ve fiber optik gibi iletim araçları).
- **Gösterim teknolojileri:** Yakalama teknolojisi ile dijital hale gelen bilginin gösterimini sağlayan araçlarıdır (Bilgisayar ekranları, otomatik resim ayarlı dijital televizyon sesleri, dijital video diskleri, ses düzenleyiciler ve sanal gerçeklik kaskları).

Bilginin dijital olarak algılanması, saklanması, görüntülenmesi ve gerektiğinde tekrar kullanılması bunun ötesinde bulunulan noktadan bir başka noktaya kolayca ve oldukça hızlı bir şekilde aktarılmasını sağlayan bilgi iletişim teknolojileri, günümüz bilgi toplumlarını yaratan ve onları ayakta tutan dinamiklerin başında gelmektedir.

Bütün bu teknolojilere sahip ve bunların üretilmesinden aktif şekilde kullanılmasına kadar kural koyucu olarak konumlandırılan toplumlar ile bunu yapamayan toplumlar, bilgi bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Bu teknolojileri kullanan toplumların ekonomik ve sosyo-kültürel olarak daha ileride olduğu bilinmektedir. Bilgi iletişim teknolojilerinin kullanılması ile toplumlar daha fazla bilgiyi üretmiş, bilgiye ulaşmış ve bilgiyi aktarmıştır. Bu sayede yüzyıllar boyunca süren ve sadece üretime dayanan toplumsal refah yerini bilgi zenginliğine bırakmıştır.

Bilgi iletişim teknolojilerinin günümüzdeki şeklini alması uzun yıllar almıştır. Yeni teknolojilerin doğuşu farklı toplumsal gereksinimleri doğururken toplumsal gereksinimler de teknolojik gelişmeleri hızlandıran bir unsurdur. Bu karşılıklı etkileşim ve yaratıcılık süreci toplumsal gelişimin de alt yapısını hazırlamıştır. Bilgi iletişim teknolojilerine sahip olan ve bu teknolojileri yaygın bir şekilde kullanan toplumların daha gelişmiş olduğu ortaya konulabilmektedir. Özellikle bilgi iletişim teknolojilerinin en önemli araçlarından birisi olan internetin, günlük hayatta kullanılmaya başlanması ile küresel olarak hızlı bir devinim başlamış, toplumsal bilgiye ulaşma hızı coğrafi şekillerde farklılık göstermiş ve toplumların gelişmişlik düzeyleri üzerinde etkili olmuştur.

2.2.Bilgi Toplumunda İnternet ve Dijital Uçurum

Bilgi toplumunda yer alan bireylerin bilgi iletişim teknolojilerini karşılıklı ve eş zamanlı olarak kullanması kolaylığını sağlayan internet aynı zamanda dijital uçurumu da beraberinde getirmiştir.

İnternetin benimsenme hızı, ondan önce ortaya koyulan teknolojilerin hızını katlayarak aşmıştır. Radyo bulunuşundan 38 yıl sonra 50 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. TV'nin 50 milyon kullanıcıya ulaşması 13 yılı bulmuştur. İlk bilgisayar pazara sunulduktan 16 yıl sonra 50 milyon kişiye erişmiştir. İnternet ise genel kullanıma açıldıktan (1994) yalnızca 4 yıl sonra 50 milyon kullanıcı çizgisinin ötesine geçmiştir (Barutçugil, 2002: 22). Dünya genelinde ortalama internet kullanıcı sayısı ise, 1994 yılında yaklaşık 15 milyon iken 2015 yılında 3 milyarı geçmiştir ve bu sayı dünya nüfusunun %50'sine yakındır (<http://www.internetlvestats.com>, 2015). Bu bağlamda bakıldığında internet kullanımının aktif bir devinim halinde bütün coğrafyalara yayıldığı belirtebiliriz. Özellikle günümüzde günlük hayatta ve iş yaşamında gerekli etkileşimin sağlanması, bilginin saklanması ve paylaşılması noktasında aktif olarak yer alan internet ile coğrafi sınırlar kalkmış, bilginin paylaşımı sınırsız bir hız ve boyut kazanmıştır.

Bu sürecin hızı ve sürecin getirdiği alt yapının toplumlar tarafından benimsenmesi ve kullanılması toplumsal olarak bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma noktasında etkin rol oynamaktadır. Başka bir deyişle internetin bilgi paylaşımı noktasındaki önemli konumunu anlayan ve kullanan toplumlar ve bunu gerçekleştiremeyen toplumlar arasında yapısal farklar bulunmaktadır. Özellikle ekonomik yetersizlik sebebi ile bu süreçleri tamamlayamamış ya da tamamlayan toplumlar kadar aktif olamayan toplumlar genel olarak az gelişmiş toplumlar olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç farklılığı da dijital uçurumu ya da dijital/sayısal bölünme diye bilinen olguyu ortaya çıkartmaktadır. Ekonomik yetersizlikler sebebi ile bilgi iletişim teknolojilerine ulaşamayan ya da sınırlı olarak ulaşabilen toplumlar ile bunlara ulaşan hatta üreten toplumlar arasındaki fark dijital uçurum olarak adlandırılmaktadır.

Dijital Uçurum (Digital Gap) olarak da ifade edilebilen dijital bölünme kavramı, değişik coğrafi alanlarda sosyo-ekonomik koşullar bakımından farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin, bilgi ve haberleşme teknolojilerine (ICT– Information and Communication Technologies) erişim imkânı ile internet kullanım amacına yönelik geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Aytun, 2007: 50-51). Bununla birlikte dijital uçurum, dijital teknolojilerden faydalanan ve bunlardan faydalanamayanlar arasındaki farkı ifade etmektedir (<http://www.digitaldivide.org>, 2015).

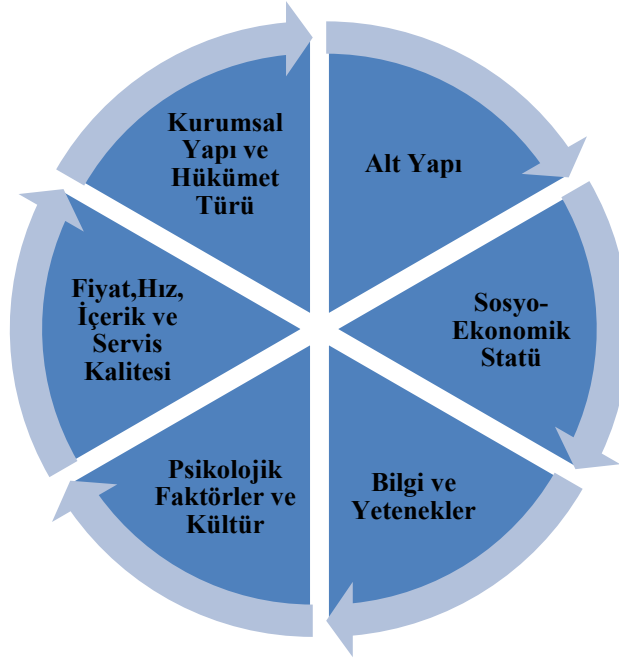
OECD'ye (2001: 4) göre, dijital bölünme, birçok farklı amaç için bireysel, ailesel, kurumsal ve bölgesel alanda farklı sosyo-ekonomik alt yapı ile bilgi iletişim teknolojilerine ulaşma ve interneti kullanma fırsatı arasındaki farktır.

Bilgi ve teknolojiye ulaşım konusunda hem ülkeler, hem de bölgeler arasında belirgin bir eşitsizlik bulunmaktadır (Kılıç, 2011: 84). Bu sebeple bilgiye ulaşma hızı ve bilginin paylaşılma sınırlılığı farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan dijital uçurum ya da bölünme unsuru toplumların bilgilenme süreçlerine doğrudan etki etmektedir.

Dijital uçurum aynı zamanda daha elverişli ülkelerle elverişli olmayan ülkelerin arasında yer alan ve giderek artan bir uçurumu ifade eden bilgi iletişim teknolojilerinin kullanılmasındaki farkı da ifade etmektedir (Menou, 2001: 112). Bu farktan kaynaklı olarak ortaya çıkan eşitsizlik toplumların birçok süreci aynı anda yaşamadıklarını gösterir niteliktedir.

Dijital bölünme ya da dijital uçurumun ortaya çıkmasında birden fazla sebep bulunmaktadır. Toplumun kültüründen alt yapısına ve bilgi iletişim teknolojilerinin fiyatlarından servisine kadar geniş çerçeveye bu sebepler ortaya konulmaktadır.

Şekil 1: Dijital Bölünmeyi Belirleyici Faktörler

Kaynak: Varallyai; Herdon; Botos, 2015: 367

Belirtilmiş olan birçok faktör dijital uçurumun unsurları arasında gösterilmektedir. Ancak bu unsurların en önemlisi sosyo-ekonomik düzeydir. Bir toplumun sosyo-ekonomik düzeyi ne kadar gelişmiş ise bilgiyi üretme ve onu işleyerek dağıtma süreci de o denli güçlenmektedir. Ekonomik olarak güçlü olan ülkelerin bilgi iletişim teknolojileri için gerekli olan alt yapıyı kurmada, kurumsal yapıyı bu zemine hazırlamada ve uzun vadede bu araçların da servis süreçlerinde diğer ülkelere göre çok daha fazla avantajı bulunmaktadır.

Bu sebeple ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmış toplumlar, bu süreci tam olarak tamamlayamamış toplumlara göre bilgi iletişim teknolojilerinden çok daha fazla yararlanabilmektedir. Özellikle dünya üzerinde kuzey ve güney olarak konumlandırılan ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin birbirinden farklı olduğu söylenebilir.

Bu sebeple de Kuzey Yarım Kürede yer alan ülkelerin çoğunluğu bilgiye kolayca ulaşırken aynı durum Güney Yarım Kürede yer alan pek çok ülke için geçerli değildir. Bu süreç de beraberinde dijital bölünmenin giderek artmasını getirmektedir. Bunun en somut örneğini dünya üzerinde bölgesel olarak internet kullanım verileri ortaya koymaktadır.

2013 yılında yapılan araştırmaya göre dünyada internet kullanan en fazla kişi %48,4 oranla Asya kıtasında bulunurken, Avrupa ve Amerika kıtası toplamda %40,8 oranında kullanıcıya sahiptir. Sadece %10,8 oranında Afrika ve Okyanusya kıtalarında internet kullanımı vardır (<http://www.internetlivestats.com>, 2015). Bu verilerden yola çıkarak internet kullanımının dünya üzerinde kuzey ve güney kutuplu bir dijital bölünmeyi ortaya çıkardığı belirtilebilir. Dünya üzerinde kullanılan internetin %90'a yakını Kuzey Yarım Kürede yer alan ülkelerde gerçekleşmektedir. Güney Yarım Küre'de yer alan ülkelere ise sadece %11 oranında bir internet kullanımı söz konusudur. Bu durum da dijital bölünmeyi hızlandırmaktadır.

Ayrıca farklı bir perspektiften bakılacak olursa bilgiye erişim sürecinde Kuzey Yarım Küre’de yer alan ülkelerin, Güney Yarım Küre ülkelerine oranla çok daha fazla avantajı bulunmaktadır. Bu sebeple de farklı coğrafi bölgelerde yer alan ülkelerde bilgi açığının doğması söz konusudur.

Bununla birlikte ekonomik alt yapı ve doyumluk da toplumların dijital bölünmeleri arasındaki uçurumu arttırmaktadır. Dünya Bankası’na (2015) göre 2012 yılında Sahra Altı Afrika’nda günlük 1,90 Dolar’a çalışan nüfusun genel nüfusa oranı % 42,7 iken aynı unsur Avrupa ve Merkez Asya ülkelerinden %2,1’dir. Bu yüzdeler oranlar aynı zamanda Sahra Altı Afrika’sı için 388.8 milyon kişiyi ifade ederken Avrupa ve Merkez Asya için sadece 10,1 milyon kişiyi temsil etmektedir (World Bank Report, 2015: 4). Buna paralel olarak düşünüldüğünde yine kuzey ve güney yönlü olmak koşulu ile toplumsal gelir seviyesinin de eşit olmadığı görülmektedir. Bireylerin kişi başına düşen gelir seviyelerinin bilgi iletişim teknolojilerine ulaşmaları aşamasında etkin rol oynadığı söylenebilir. Günlük 1.90 Dolar’ın altında çalışan bireyler ile çok daha fazlasına çalışan bireylerin teknolojiyi kullanma ve bilgiye ulaşma süreçleri aynı değildir.

Bu iki durum da dijital uçurum ile birlikte bilgi açığını da beraberinde getirmektedir. Sosyo-ekonomik alt yapısı ya da doyumluğu belli bir seviyede olan ve bilgi iletişim teknolojilerini aktif olarak bütün iş hayatına ve günlük hayata uygulamayı başarmış toplumların bilgiyi üretmesi söz konusudur. Ancak aynı alt yapıya ve süreçlere sahip olmayan toplumların bu bilgiye kısıtlı erişimi ya da erişememesi de ortaya çıkmaktadır. Bu noktada da bilgi açığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de yer alan dijital uçurumun da farklı boyutları bulunmaktadır. Bu sebeple kıyas bakımından Türkiye’deki durumun da ortaya koyulması gerekmektedir. Bu amaçla 2015 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan “*Hane Halkı Bilgi Teknolojileri Kullanımı Araştırması*” raporuna göre 16-74 yaş grubundaki hane halkı bireylerinin bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla % 54,8 ve % 55,9’dur. Aynı dönemde yapılan bu araştırma ile her 10 haneden 7’sinin internet erişimine sahip olduğu da belirtilmektedir. Ayrıca bireylerin %80,9’u interneti sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşım amacı ile kullanırken bunu %70,2 oran ile online haber, gazete ya da dergi okuma, %66,3 ile sağlıkla ilgili bilgi arama, %62,1 ile kendi oluşturduğu metin, görüntü, fotoğraf, video, müzik vb. içerikleri herhangi bir web sitesine paylaşmak üzere yükleme, %59,4 ile mal ve hizmetler hakkında bilgi arama takip etmiştir (TUİK, 2015).

2007 yılında Türkiye’de internet kullanan kişi sayısı 19 Milyon iken bu sayı 2016 itibari ile 37 Milyondan fazladır (<http://www.internetlvestats.com>). Bununla birlikte Türkiye’de yaşayan ve internete ya da bilgisayara ulaşamayan kişi sayısı da yadsınamayacak kadar çoktur. Bu sebeple Türkiye’deki bölgeler arasında da dijital uçurumun varlığından söz edilebilir. İnternete ulaşabilen kitle ile ulaşamayan kitle arasında var olan bilgiye erişim ve bilginin işlenmesi gibi unsurların eşitsizliği beraberinde dijital uçurumu da getirmektedir.

Gerek dünya genelinde gerekse ülkemizde bu farklılığın ortadan kaldırılarak bilgi toplumu olma yolunda gerekli yaptırımların sağlanması ve dijital uçurumun önlenmesi noktasında düzenlemelerin de ortaya koyulması gerekmektedir. Genel geçer uygulamalar ile toplumlararası ya da bölgesel farklılıklarla ortaya çıkan dijital uçurumun etkilerinin azaltılması ve toplumsal sosyo-ekonomik durumun, bu aşamada ana etken olarak değerlendirilmesinin önlenmesi önem arz etmektedir.

2.3.Dijital Uçurumun Önlenmesi

Yıllar boyunca farklı kültür ve sosyo-ekonomik seviyede yer alan toplumların birbirine oranla farklı gelişmişlik düzeyleri bulunmaktadır. Bu farklı gelişmişlik düzeyleri de bilgiye ulaşma ya da ulaşılan bilgiyi en doğru şekilde yorumlama aşamasında etkin rol oynamaktadır.

Sayısal /dijital uçurum bir toplumda bulunan farklı gruplar arasında yaşanabileceği gibi uluslararası alanda farklı ülkeler arasında da gözlenebilir (Seferoğlu vd, 2008: 17). Bu sebeple bilginin tam ve eşit olarak dağıtılması; dağıtılsa bile hedef kitleler tarafından aynı düzeyde algılanması toplumlara göre değişiklik göstermektedir. Daha önce bahsedilen birçok etmen ile ortaya çıkan ve gerek toplumun kendi içerisinde gerekse de ülkeler arası boyutta kendisini gösteren dijital uçurumun engellenmesi için yapılması gereken bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu sebeple birçok uluslararası kuruluş var olan ve gün geçtikçe daha çok genişleyen dijital uçurumun daralması için farklı politikalar izlemektedir.

OECD (2001)'nin yayınladığı raporda OECD üyesi ülkeler çeşitli yollarla dijital bölünmeyi gidermeye çalışmaktadırlar. Uygulamaya konulan bu politikalar:

- * Genel politikalar,
- * Bireylere ve hanelerde teknolojinin yaygınlaştırılması,
- * İşyerlerine teknolojinin yaygınlaştırılması,
- * Devletin geliştirme ve uygulama projelerini başlatması,
- * Eğitim ve öğretim girişimlerinin başlatılması,
- * Uluslararası işbirliği oluşturulması olarak gruplandırılmaktadır.

Dijital bölünme yalnızca bilgi iletişim teknolojilerine sahip olmayan ülkeler için değil, bilgi toplumu olarak adlandırılan gelişmiş ülkeler için de başa çıkılması gereken ciddi bir sorun olarak algılanmaktadır. Dijital bölünmenin ortadan kaldırılması ve dijital yoksulluğun önlenmesi dünya refahını artıracaktır (Kalaycı, 2013: 160). Bununla birlikte sosyo-ekonomik olarak aynı seviyeye yükselebilmüş toplumlar ve bu toplumların bireyleri, bilgi iletişim teknolojileri ile maruz kaldıkları bilgileri anlamlandırma sürecindeki uçurumu da kapatabilecektir.

Bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımına zemin hazırlayan alt yapının oluşturulması, bu teknolojilerin ulaşılabilir ücretlerinin olması, servisinin yaygın olması gibi unsurların iyileştirilmesi ve bu teknolojilerin eşit dağılımı ve kullanımı için gerekli olan küresel yaptırım ve uygulamaların ortaya konulması, dijital uçurumun daha fazla açılmasını engellemeye yönelik olacak politikalar dandır.

Bilgi toplumuna ulaşma noktasında söz konusu eşitsizliklerin giderilmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü bilgi toplumuna giden yol, gelir ve eğitim seviyesi düşük insanların da, bir şekilde ulusal ve uluslararası bilgi ağlarına dâhil edilmesinden geçmektedir (Öztürk, 2005: 127). Bu süreç ile birlikte uluslararası bilgi paylaşım ağlarında yer alacak olan toplumların bilgiye ulaşımı da kolaylaşacaktır.

Eleştirel bakış açısı ile bakıldığında ise dijital uçurumun tamamen ortadan kaldırılmasının imkânsız olduğu belirtilebilir. Ülkelerin politikaları ve ekonomik üstünlük çabalarının bilgi iletişim teknolojilerin yaygınlığına da yansımış olduğu söylenebilir. Özellikle de gelişmiş ülkelerde kullanım yaygınlığı ile geri kalmış ya da bırakılmış ülkelerdeki bilgi iletişim araçlarının yaygınlığı aynı olamamaktadır. Bu sebeple uygulanan politikalarla birlikte var olan dijital uçurum daraltılmaya çalışılsa bile tamamen ortadan kaldırılması söz konusu olamaz.

3. Bilgi Açığı Hipotezi, Dijital Uçurum ve Bir Durum Saptaması

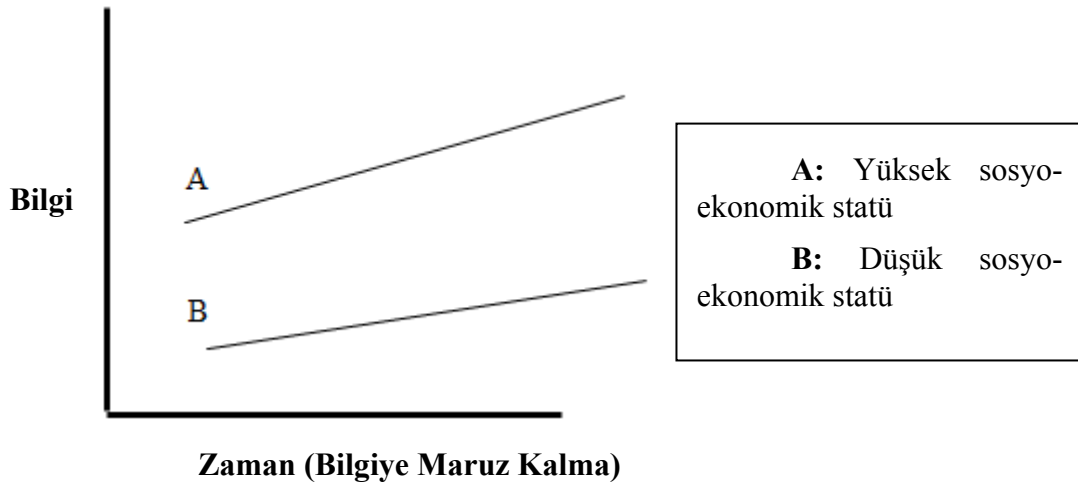
Dijital uçurumu ortaya çıkaran en önemli unsurlardan olan bilgi iletişim teknolojileri ve internet kullanımı aynı zamanda bilgi açığını da ortaya çıkarmaktadır. Gerek kıtasal farklılık gerekse de sosyo- ekonomik alt yapının adil olamaması sebebi ile ülkeler arasındaki internet erişimi ve buna paralel olarak da bilgi edinebilme hızı farklılık göstermektedir. Bu süreç ise uzun vadede karşımıza bilgi açığı olarak çıkmaktadır.

Tichenor vd. (1970) tarafından yazılan *Mass Media Flowand Differential Growth in Knowledge* başlıklı makalede ilk kez ortaya atılan Bilgi Açığı Hipotezi (Knowledge Gap Hypothesis) farklı sosyo-ekonomik statüdeki toplumların kitle iletişim araçlarına ulaşmada ve bu araçlarla elde edilen bilgilerin yorumlanmasında toplumsal farkların da olduğunu belirtmektedir.

Bilgi Açığı Hipotezi'ne göre ise medya yolu ile yayılan bilgilerde yüksek sosyo-ekonomik katmana dahil olan ve dolayısıyla daha çok ve kaliteli eğitim almış insanlar daha düşük sosyo-ekonomik statüdeki insanlarla kıyaslandığında verilen bilgiyi daha çabuk ve doğru alma eğilimindedir. Böylece medya herkese bilgi veriyormuş gibi görünse de alt ve üst sosyo-ekonomik katmanlar arasındaki bilgi farkı kapanmak yerine gittikçe açılmaktadır (Bal, 2004: 129).

Bilgi Açığı Hipotezi 'ne göre bilgi açığı toplumlar arasında kapanacak bir olgu değil, aksine gitgide artacak bir olgu olarak konumlandırılmaktadır. Geçen zaman ve bilgiye maruz kalma seviyelerinde farklılık gösteren toplumlar arasındaki bilgi uçurumu da artmaktadır. Bilgiye ulaşamama ve ulaşılan bilgiyi biriktirememeye süreçleri bir yandan sosyo-ekonomik unsurlar sebebiyle ortaya çıkarken diğer yandan da sosyo-ekonomik farklılaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Şekil 2: Bilgi Açığı Hipotezi

Kaynak: Bal, 2004:129

Zamanla ilerleyen teknolojiler ve bu teknolojilerin ortaya çıkardığı bilgi doygunluğu toplumlar arasında farklılık göstermektedir. Bilgiye maruz kalma ve bilgi üretim yatkınlığının sosyo-ekonomik olarak farklı değerlere sahip ülkelerde aynı olmadığı görülmektedir. Bu da farklı statüdeki bireylerin arasındaki bilgi açığını beraberinde getirmektedir.

Bundan daha farklı olarak daha üst sınıfta yer alan bireylerin toplumdaki politik ve entelektüel birikimleri de geniştir çünkü diğer bireylere göre medyayı çok daha fazla

kullanmakta ve kamuoyu ile ilgili bilgileri de daha hızlı edinmektedir (Kim, 2008: 195). Bu durum ise statü farklılığında bulunan bireylerde bilgi açığına sebep olmaktadır.

Tichenor vd.'e (1970) göre yüksek statü ve düşük statüdeki bireylerin arasındaki bilgi açığının sebepleri aşağıdaki gibidir (Akt.: Bal, 2004: 130):

- Her iki tarafta da eğitimden kaynaklanan iletişim becerisi farklılığı bulunmaktadır. Bu eğitim farkı okuma, kavrama ve hatırlama gibi temel bilgi işleme görevlerinde farklılığı da beraberinde getirmektedir.
- Depolanmış bilgi miktarının farklı olması söz konusudur. Daha önce edinilen bilgi ya da medya ile ilişki düzeyleri farklıdır.
- Yüksek sosyo-ekonomik sınıfa ait olan toplumların bireyleri daha uygun sosyal ilişkilere uygun olabilmektedir. Kamusal işlere ve bilimsel haberlere maruz kalmış bireyler ile ilişkileri daha fazladır.
- Her iki kesimde de seçicilik, kabul etme ve eleştirme mekanizmaları farklı işlemektedir. Düşük sosyo-ekonomik statüye sahip kişiler kamusal işlere ve bilimsel haberlere çok daha az ilgi duymaktadırlar.

Bununla birlikte toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel gelişim aşamasında kullanılmadığı durumundan oldukları bilgi iletişim teknolojilerine ulaşımın önünde farklı engeller de bulunmaktadır. Dijk ve Hacker (2003: 315-316)'in bu kapsamda belirttiği 4 adet erişim engeli bulunmaktadır:

1. Psikolojik Erişim (ilgi eksikliği, bilgisayar kullanımından korkmak vb.)
2. Malzeme Erişimi (bilgisayara ve gerekli erişime sahip olmamak)
3. Yetenek Erişimi (toplumsal destekten mahrum olmak ya da kullanımda yetersiz kabiliyet)
4. Kullanım Erişimi (gerekli olan önemin anlaşılmamış olması)

Dijk ve Hacker'ın belirttiği ve 4 erişimin engellenmesine sebep olan ilgi eksikliği, bilgisayara ya da gerekli erişime sahip olmamak, kullanımda yetersiz kabiliyet ve bilgi iletişim teknolojilerinin önemini algılanmamış olması hem dijital uçurumun doğmasına hem de toplumlararası bilgi eksikliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sebeple toplumların; bilgi iletişim teknolojilerine ulaşmada ve bu teknolojilerin anlaşılmasında soyut ya da somut engelleri aşması gerekmektedir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında da bu şekilde bir eksiklikten söz edilebilir. Bunun yanında Kuzey Yarım Küre'de yer alan ve gelir seviyesi yüksek ülkeler ile Güney Yarım Küre ve Sahra Altı Afrikası'nda yer alan ve gelir seviyesi oldukça düşük ülkeler arasında da bilgi açığı söz konusudur.

Özellikle dünyanın en yüksek Gayri Safi Milli Hâsılasına sahip olan ülkeler ve bu seviyeye ulaşamamış ülkelerin kuzey ve güney yönlü olarak konumlandırıldığı düşünüldüğünde sosyo-ekonomik durumları farklı olan ülkeler arasında bilgi iletişim teknolojilerine ulaşma ve dolayısıyla dünya genelinde üretilen bilgiye erişim sürecinde farklılık bulunmaktadır. Dijital uçurum unsuru ile ortaya çıkan bilgi açığı, belli ülkelerin çok daha fazla bu teknolojileri kullanması ve aynı teknolojilerin dünya üzerine homojen dağılmaması sebebi ile dijital bölünmenin artması söz konusudur.

Buna paralel olarak GSMH'si en yüksek olan on ülkenin; GSMH'si en düşük olan on ülkeye oranla bilgi iletişim teknolojilerinin en önemlisi noktasında yer alan internet kullanımının farklılaşması da söz konusudur. GSMH en yüksek on ülke ve internete erişim oranı aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: GSMH En Yüksek 10 Ülke ve İnternet Kullanımları

ÜLKE	NÜFUS (2014)	GSMH (\$) (2014)	İNTERNET KULLANICI SAYISI (2014)	İNTERNET KULLANIM ORANI(%)
Katar	7,241,700	139,760	2.191,866	96,65
Singapur	5,469,700	80,270	4,453,859	80,73
Birleşik Arap Emirliği	9,086,139	66,270	8,807,226	93,24
Norveç	5,136,475	65,970	4,895,885	96,15
Hong Kong (SAR) China	7,241,700	56,570	5,751,357	79,22
Amerika Birleşik Devletleri	318,857,056	55,860	279,834, 232	86,75
Hollanda	16,854,183	47,660	16,143,879	96,08
Almanya	80,889,505	46,840	71,727,551	86,78
İsveç	9,689,555	46,710	8,581,261	89,10
Danimarka	5,639,565	46,160	5,419,113	96,08

Kaynak: Nüfus ve GSMH verileri için Dünya Bankası Veri Tabanı kullanılmıştır (<http://data.worldbank.org/>). İnternet kullanıcı sayısı ve oranlarında ITU (International Telecommunication Union) verileri kullanılmıştır. (<http://www.internetlivestats.com/>).

Tablodan da anlaşılacağı gibi yüksek seviyede sosyo-ekonomik durumda olan ülkelerin bilgi iletişim teknolojilerine ulaşması, bilgiyi alma hızı ve doğru bilgi alma potansiyelinin yüksek olması söz konusudur. Günümüzdeki en önemli medya kanalı olarak kabul edilen internet, bu kullanımı ile GSMH'si yüksek toplumların bilgiye ulaşmasını çok daha olası kılmaktadır.

Bu tablonun aksine GSMH'si oldukça düşük olan ve genel olarak Güney Yarımküre'de ya da Sahra Altı coğrafyasında yer alan ülkelerin aynı sosyo-ekonomik duruma sahip olmadıkları görülmektedir.

Tablo 3: GSMH En Düşük 10 Ülke ve İnternet Kullanımları

ÜLKE	NÜFUS (2014)	GSMH (\$) (2014)	İNTERNET KULLANICI SAYISI (2014)	İNTERNET KULLANIM ORANI(%)
Orta Afrika Cumhuriyeti	4,804,316	600	161,524	3,43
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	4,504,962	650	87,559	1,92
Liberya	4,396,554	700	190,731	4,34
Burundi	10,816,860	770	146,219	1,39
Malawi	16,695,253	790	675,074	2,23
Niger	19,113,728	920	298,310	1,61
Gine	12,275,527	1,120	205,194	1,70
Mozambik	27,216,276	1,140	1,467,687	5,54
Togo	7,115,163	1,290	319,822	4,57

Gine Bissau Cumhuriyeti	1,800,513	1,380	57,764	3,31
-------------------------	-----------	-------	--------	------

Kaynak: Nüfus ve GSMH verileri için Dünya Bankası Veri Tabanı kullanılmıştır (<http://data.worldbank.org/>). İnternet kullanıcı sayısı ve oranlarında ITU (International Telecommunication Union) verileri kullanılmıştır. (<http://www.internetlivestats.com>).

Özellikle temel ihtiyaçları karşılanmamış ve gerekli sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşamamış ülkelerin bilgi iletişim teknolojilerine ulaşma hızı ve yaygınlığı, bu süreci çok daha iyi şartlarda uygulayabilen ülkelere göre daha geri kalmıştır. Buna paralel olarak ise bu ülkelerin bilgi iletişim teknolojilerine ulaşamaması ve doğru bilgiyi edinebilme şansı o denli azdır. Özellikle Güney Yarım Küre ve Sahra Altı coğrafyasında yer alan ülkelerde bilgiye ulaşma ve bilgiyi yorumlayabilme durumu GSMH'si yüksek ülkelere kıyasla çok daha düşüktür.

Tablodan yola çıkarak da GSMH'si yüksek ülkelerin bilgi iletişim teknolojilerine ulaşma ve dolayısıyla da doğru bilgiyi edinebilme olasılıklarının arttığı gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle GSMH ile ülkelerin internete erişim oranı doğru orantı göstermektedir.

Bilgi Açığı Hipotezi'nde belirtildiği gibi sosyo-ekonomik katmana göre üst kısımda olmak ya da alt kısımda yer almak bilgiye ulaşma sürecinde etkin rol oynamaktadır. Bununla birlikte nüfusun bilgi iletişim teknolojilerine ulaşmada ve bilgi edinme sürecinde en etkili unsur olduğu belirtilemez. Örneğin; Norveç nüfusunun Mozambik nüfusuna oranla 1/5 olmasına rağmen nüfusa oranla internet kullanım oranı yaklaşık 20 kat fazladır. Bu da sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ülkelerin bilgiye ulaşma sürecinde diğer ülkelere oranla daha yüksek potansiyellerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bilgi iletişim teknolojilerinin ülkeler arasındaki bilgi açığını azaltması gerekirken bu yönde daha fazla açtığını da belirtilmektedir. Özellikle internet kullanımı ile ülkelerin ihtiyacı olan bilgiye erişmesi ve bu bilgiyi doğru olarak anlamlandırması gerekirken yine aynı öge, bu süreci toplumlara göre farklılaştırmaktadır. Kuzey Yarım Küre'de yer alan ve GSMH'si yüksek olan ülkeler bilgiye çok daha yaygın olarak ulaşabilirken bu sürecin diğer coğrafyalarda ve aynı sosyo-ekonomik düzeyde olmayan ülkelerde aynı olmadığını belirtmek mümkündür.

SONUÇ

Toplumların sosyo-ekonomik düzeyleri ağırlıklı olarak bilgi uçurumu ya da dijital bölünme olarak adlandırılan unsuru ortaya çıkarmaktadır. Toplumların bilgi iletişim teknolojilerine ulaşma ya da ulaşamama düzeyleri olarak adlandırabileceğimiz dijital uçurum, hem ülkelerin hem de bireylerin bilgiyi alma hızı ve yaygınlığını da etkileyen faktörlerden birisidir. Dijital uçurumun açtığı ve ağırlıklı olarak ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılık gösteren büyük farklar, bilgiye ulaşma ya da bilgiye maruz kalma aşamasında belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Bilgi Açığı Hipotezi'nde de belirtildiği gibi bilgi iletişim teknolojileri kullanım alışkanlıkları toplumlar arasında bilgiye ulaşma ve bilginin anlamlandırılması farklılığını kapatması gerektiği yerde arttırmıştır. Özellikle dünyanın ekonomik gelir anlamında önde gelen toplumları ile aynı ekonomik varlıklara sahip olamayan toplumlar arasında bilgiye erişim ve bilgiyi anlamlandırma aşamasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılmasını olası kılan bilgi iletişim teknolojileri aynı zamandan adil erişim olamadığı için toplumsal olarak farklı gelişmişlik düzeylerinde karşımıza çıkmaktadır.

Toplumların biriktirdiği bilginin farklı düzeyde olması ve farklı iletişim becerilerine sahip olmaları, bilgiyi toplama ve anlamlandırma aşamasında anahtar rol oynamaktadır.

Sosyo-ekonomik olarak gelişmiş olan toplumların bireyleri medya kanalları ve özellikle internet aracılığı ile kendisine iletilen bilgiyi, bu süreci aynı şekilde yaşamamış toplum bireyelerine kıyasla daha doğru almakta ve bu bilgiyi biriktirebilmektedir. Bu süreç, sosyo-ekonomik durumun ülkeler arasında aynı olmaması ve dijital uçurum sebebi ile bütün toplumların aynı oranda bilgi iletişim teknolojisi araçlarına ulaşamamasıyla ilgilidir. Özellikle GSMH'si yüksek olan ve gelişmiş ülkeler arasında yer alan toplumların ve aynı statüye ulaşamamış toplumların bilgi iletişim teknolojilerine ulaşmaları da aynı hızda olmamaktadır.

Türkiye'de bilgi iletişim teknolojileri kullanımı ise son yıllarda oldukça artmıştır. TÜİK raporlarından da anlaşılacağı gibi Türkiye'deki hanelerin yarısından fazlasında bir bilgisayar ve internet bağlantısı da bulunmaktadır. Ancak geri kalan ve belli bölgeleri oluşturan bireylerin aynı erişime ulaşamadıkları görülmektedir. Bu sebeple GSMH dünya genelindeki dijital uçurumunu doğurabiliyorken, belli bir toplumun farklı bölgeleri arasında da dijital uçurum söz konusu olabilmektedir. Dijital uçurumun engellenmesi ve var olan farkın kapatılması noktasında yer alan ve ulusal ya da uluslararası düzeyde işlerlik kazanan uygulamalar ile toplumsal ya da bölgesel olarak ortaya çıkan bilgi iletişim teknolojilerine eşit oranda ulaşım sorunu, uzun vadede çözülebilir ve bu anlamdaki toplumsal farklılıklar azaltılabilir.

KAYNAKÇA

- ABACIOĞLU, Ö. (2014). "Yeni Bilgi İletişim Teknolojileri ve Halkla İlişkiler", **Dijital Panorama Bilgi İletişim Teknolojilerinde Son Gündem**, (Ed.: Z. B. Akıncı Vural), Ankara: Ütopya Yayınları, s:219-256.
- AKINCI VURAL, Z. B. (2006). "Bilgi İletişim Teknolojilerine Genel Bir Bakış", (Ed.: B. Akıncı Vural), **Dijital Platform ve İletişim**, Ege Üniversitesi Yayınları, İletişim Fakültesi Yayın No: 42, İzmir, s.1-25.
- AKYAZI, E. (2007). "Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme", **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı:12, s:1-4.
- AYTUN, C. (2007). "Enformasyon Toplumu Kapsamında Dijital Bölünme Kavramı", **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, s:49-61.
- BAL, H. (2004). **İletişim Sosyolojisi**, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Yayın No: 42.
- BARUTÇUGİL, İ. (2002). **Bilgi Yönetimi**, İstanbul: Kariyer Yayınları
- BAYTEKİN, E. P. (2012). **Bilgi Yönetimi, Halkla İlişkiler Açısından Bir Değerlendirme**, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- ÇOBAN, H. (1997). **Bilgi Toplumuna Planlı Geçişten Kaçınılamaz**, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- DURA, C. ve ATİK, H. (2002). **Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye**, İstanbul, Literatür Yayınları
- ERKAN, H. (1998). **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- KALAYCI, C. (2013). "Dijital Bölünme, Dijital Yoksulluk ve Uluslararası Ticaret", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:27, Sayı:3, s:143-162.
- KILIÇ, Ç. (2011). "Küreselleşen Dünyada Dijital Bölünme Sorunu", **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, s: 81-91.

- KIM S. (2008). "Testing the Knowledge Gap Hypothesis in South Korea: Traditional News Media, The Internet, and Political Learning", **International Journal of Public Opinion Research**, Vol.20, No. 2. s: 193-210.
- MENOU, J., M. (2001). "The Global Digital Divide; Beyond hICTeria", **Aslib Proceedings**, Vol:53, No:4, s:112-114.
- OECD, (2001). **Understanding the Digital Divide**, France: OECD Publications.
- ÖZTÜRK, L. (2005). "Türkiye'de Dijital Eşitsizlik: TÜBİTAK-BİLTEN Anketleri Üzerinde Bir Değerlendirme", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:24, Ocak, s: 111-131
- SABUNCUOĞLU, A. ve VURAL AKINCI, B. (2008). "Bilgi İletişim Teknolojileri ve Ütopyadan Bakış Açısı", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, Temmuz, s: 5-19.
- SEFEROĞLU, S., AVCI, Ü. ve KALAYCI, E. (2008). "Sayısal Uçurum: Türkiye'deki Durum ve Mücadelede Uygulanabilecek Politikalar", **25. Ulusal Bilişim Kurultayı, Bilişim'08 Bildiriler Kitabı (BTIE-2008)**, 17-21, Ankara, Türkiye Bilişim Derneği, s:17-20.
- ŞEKER BEKTAŞ T. (2005). "Bilgi Teknolojilerindeki Gelişmeler Çerçevesinde Bilgiye Erişimin Yeni Boyutları", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 13, s: 377-391.
- TOFFLER, A. ve TOFFLER, H. (1995). **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak, Üçüncü Dalga'nın Politikası**, (Çev. Z. Dicleli), İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları.
- TOFFLER, A. (2008). **Üçüncü Dalga Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasığı**, (Çev. S. Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- TOFFLER, A. (2011). **Şok: Gelecek Korkusu**, (Çev. S. Sargut), İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- VAN DIJK, J. and HACKER, K. (2003). "The Digital Divide as Complex and Dynamic Phenomenon", **The Information Society**, 19:4,s: 315-326
- VAN DIJK, J. and HACKER, K. (2006). **The Network Society**, Sage Publications.
- VARALLYAI, L., HERDON, M. ve BOTOS, S. (2015). "Statistic Analyses of Divide Factors", **Procedia Economics and Finance** 19, s: 364 – 372.
- World Bank Global Monitoring Report 2015/2016 (2015). "Development Goals in An Era Of Demographic Change", The World Bank, Washington

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://data.worldbank.org/>, Erişim Tarihi: 07.12.2015

<http://www.internetlivestats.com/internet-users>, Erişim Tarihi: 07.12.2015

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660>, Erişim Tarihi: Ocak 2016.